

NÖDÅREN HINDRADE KYRKOBYGGET I BRASTAD

Av Sven Rydstrand

Brastads kyrka i Bohuslän kan i år fira 70-årsjubileum. Den byggdes nämligen, åren 1873-1875 och togs i bruk för första gången på sommaren 1876. På hösten sistnämnda år blev kyrkan invigd av dåvarande biskopen över Göteborgs stift, Gustaf Daniel Björk. Den kyrka, som då stod färdig, hade i över trettio år varit föremål för diskussioner, strider och planeringar inom socknen. De gamla handlingarna härom, såväl som den. Ännu sparsamt kvarvarande folktraditioner, förtäljer en historia, som är både lärorik och intressant.

Spörjer man efter någon verklig ledaregestalt vid denna tid på Stångenäset, framstår ingen klarare än kontraktsprosten C. A. Thudén, som blev kyrkoherde i Bro pastorat år 1830. Han var mannen, som kom med de nya idéerna både på kyrkans och på skolans område. Och även därutöver verkade han för nydaning och praktisk lära. Man märker detta särskilt på sockenstämmorna, där han så gott som alltid hade de flesta bönderna emot sig, vilket icke är så egendomligt, då stångenäsbönderna alltid varit konservativa.

Första gången. Thudén väckte frågan om ett kyrkobygge i Brastad var på en sockenstämma den 6 juni 1834. Man hade då samlats för att överlägga om en del nödvändiga reparationer på den gamla kyrkan, vilken var av medeltida ursprung. Den var ganska liten, och allmänt ansåg man den därför vara alltför otillräcklig för socknens årligen ökande befolkning. Likväl voro bönderna eniga om att avstyrka den föreslagna reparation och tillbyggnad, som prostens talade så varmt för. Ombyggnadsförslaget hade uppgjorts av en muraremästare från Uddevalla, och det innebar korets nedrivande och uppbyggande till samma bredd med kyrkan. Bönderna voro dock rädda för, att det hela inte skulle bli bra, ty grunden var sannolikt för dålig. Man hade tidigare uppfört ett bastant stentorn i väster, men detta hade redan spruckit.

Kyrkan fick därför tjänstgöra i sitt ursprungliga skick ännu i nära tjugo år, innan frågan om dess utvidgande ånyo kom upp på någon stämma. Först den 17 november 1852 blev den föremål för behandling. Den stämma, som då hölls i Brastads skola under ordförandeskap av pastorsadjunkten Bernhard Ardell, hade att taga ställning till en skrivelse, undertecknad av "flera hemmansåbor", vari yrkades på omedelbart byggande av en ny kyrka i Brastad. Stämman beslöt dock enligt att avslå framställningen av två skäl: dels var man ej i behov av någon ny kyrka, dels var det så fattigt inom socknen, att man alls inte hade råd att bygga.

Vad som var upphovet till den nämnda skrivelsen blev dock höljt i dunkel. Emellertid var det tydligen ingen av bönderna i Brastad. De voro ju som nämnts alla fattiga och hade således

varken råd eller intresse för något kyrkobygge. Dessutom var sannolikt ingen bland dem så skrivkunnig att han kunde uppsätta en dylik skrivelse. Allmänt lutade man därför åt den åsikten att skrivelsen tillkommit i Bro prästgård. i all synnerhet som prosten inte själv kom till stämman utan skickade sin adjunkt.

Ett par år längre fram var dock ställningen till frågan en helt annan. År 1854 diskuterade man på stämman ganska livligt frågan om ett kyrkobygge. Prosten ville nu, att man skulle börja på att göra en insamling till det framtida bygget, så att kostnaderna inte skulle bli så betungande. Han talade ivrigt för ett nytt tempel, och han påminde om, att Lyse församling nyligen byggt ny kyrka. Då Brastad var Moderförsamling, borde den inte vara sämre, framhöll han. Men även denna gång högg prostens i sten, ty hans varmhjärtade framställning avslogs.

År 1856 hade bönderna tydligen mjuknat ytterligare, ty då hade flera förslag till ny kyrka framkommit och debatterats. Bland dem som höll med prostens voro nu häradshövding Fritz Bundsen på Holma och godsägaren Mattias Hjort på Broberg, den sistnämnde arrendator på kronobostället Lund Brastad. Häradshövding Bundsen ville ej ha den nya kyrkan på den gamla kyrkans plats utan på en berggrund vid Tyfta å kronobostället Lunds utmark. De flesta stämmodeltagarna talade dock för att en eventuell ny kyrka borde uppföras på den gamla kyrkans plats. Det skulle enligt ett av arkitekt Evert uppgjort förslag kosta 38 841 kronor att bygga på den gamla platsen. Flera stämmodeltagare ansåg dock, att det skulle kosta lika mycket att transportera gammalt material till gården Lund som att lägga ny grund. Detta trodde även godsägare Hjort. Han ville dessutom, att det gamla tornet skulle få stå kvar.

Prosten Thudén hade äntligen, fram på 1850-talet lyckats vinna gehör för sitt förslag att insamla medel till den nya kyrkan. År 1859 hade han fått in 932 riksdaler. Det betydde 16 riksdaler från varje hemman. Dessa penningar utlånades till personer i orten, mot en årlig ränta av 6 procent. Prosten hade nämligen år 1856 grundat en sparbank i Bro prästgård. Den flyttades sedermera till Lysekil och kallas nu Lysekils Sparbank.

I början av 1860-talet lät prostens på mångahanda sätt Brastadsborna förstå, att det verkligen var hans avsikt att inom den närmaste tiden genomdriva ett kyrkobygge i socknen. Många höll nu med honom häruti, men de flesta voro alltjämt emot. Det bildades därför snart två partier inom socknen, vilka båda voro mycket aggressiva. Från båda håll kringbars inom socknen listor, som man fick påskrivna mot betalning. Detta oskick varnade dock prostens för flera gånger. Men samtidigt talade han varmt för, att den nya kyrkan, borde byggas snarast, "så att ej de gamle inom socknen skulle gå miste om förmånen att få samlas i ett ljusare och skönare tempel".

År 1862 hade man kommit så långt, att man valde en kommitté att utreda frågan om behovet av en ny kyrka. I denna kommitté invaldes herrarna M. Hjort, Fritz Bundsen, Christian Hansson i Sam, Lars Andersson på i Heden, Carl Petter Olsson i Immestad i och Börje Pettersson i Halls. Samma år valdes även till byggnadskommitté följande personer: J. G.

Bundsen, Christian. Hansson i Säm, Carl Petter Olsson i Immestad, Mattias Olsson i Prästtorp, Lars Andersson på Heden och Anders Hansson i Tänum. Ordförande blev J. G. Bundsen på Holma.

År 1863 beslöt stämman upptaga ett lån på 10,000 riksdaler för att omedelbart kunna sätta igång med kyrkobygget. Det beslutades även, att en kista sten från varje hemman skulle hållas i beredskap för att vid behov kunna framköras till den nya kyrkan. Senare blev det bestämt, att dessa stenar skulle vara av en viss bestämd storlek, nämligen 5 fot långa, 3 fot breda och cirka 6 tum tjocka. Det ålades varje helt hemman att leverera sex stycken sådana stenar.

Kyrkobygget var således beslutat 1863, lån därtill hade man upptagit, och byggnadsmaterialet låg i beredskap på gårdarna, men likväl blev inget kyrkobygge av. Under de tio år som följde efter 1863 nämndes ingenting i protokollen om byggnadsplanerna. Vad var orsaken till detta långa uppehåll? Inga som helst handlingar kunna förtälja därom. Denna lucka måste vi därför låta folktraditionen fylla ut. Och den säger att det var nöden inom socknen som fördröjde kyrkobygget. Det var nödår inte bara i Brastad utan över hela vårt land. Särskilt 1867-68 lär det till följd av mycket svår torka ha varit fullständig missväxt åtminstone i Bohuslän. Och som Brastads sockens små torftiga hemmansdelar inte ens under normala år gav mera än nödtorftig bärgning, gjorde sig nöden särskilt kännbar här. Alla tillgängliga hopsamlade medel måste nu tillgripas för att i någon mån kunna hålla den västa nöden borta. Att under sådana förhållanden alla planer på ett dyrbart kyrkobygge måste skrinläggas, säger sig ju självt.

Först år 1873 vågade prostén ånyo upptaga kyrkobyggnadsplanerna på stämman. Det visade sig emellertid då, att han inte längre var ensam om sina åsikter. I stället var man nu tämligen allmänt enig om, att en ny kyrka var behövlig. Men denna gång ville de flesta, att den skulle uppföras på "Brastads högar", d.v.s. där den nu står. Detta emedan det där var berggrund, vilket ju mycket förbilligade kostnaderna. Att lägga grund på den gamla kyrkans plats skulle kostat 15,000 kronor. Endast hemmansägaren Lars Andersson i Heden yrkade fortfarande på den gamla kyrkans plats.

Att man emellertid nu föredrog den nuvarande platsen berodde bl.a. också på, att ägarna till detta område, bönderna Severin Hansson och Anton Börjesson, lovat lämna detta utan annan ersättning, än att den förre befriades från allt arbete vid kyrkobygget och den senare fick ta all spillning från de kyrkobesökandes hästar. Emellertid tillerkändes de sedermera en mindre penningssumma vardera för området.

Den år 1862 valda byggnadskommittén hade således ingenting kunnat uträtta. År 1873 valdes ny byggnadskommitté, och de män, som då valdes, voro de, som förde kyrkobygget till fullbordan. Dessa voro Fritz Bundsen på Holma, Johan Anton Niklasson i Immestad, Martin Niklasson i Brastad, Johannes Mattson i Backa och Petter August Andersson i Kärr. Fritz Bundsen var ordförande.

När kyrkan år 1876 stod färdig att invigas, var prosten Thudén redan en gammal man, över 83 år. Han var nästan blind och så skröplig, att han måste bäras fram till altaret, där han sittande i en stol försökte läsa syndabekännelsen, vilket han dock ej förmådde fullständigt. Han dog redan påföljande år.

Så vittnar Brastads nya kyrkas historia om nöd och svårigheter, kamp och strid, om huru olika åsikter bröt emot varandra, när den nya tiden ville tränga ut den gamla. Men den talar också sitt tydliga språk om kärleken till fädernas kyrka, den gamla kyrkan, som på 1880-talet blev jämnad med marken.

Det är inte så svårt att förstå stridigheterna på stämmorna. För de gamla i socknen, syntes nämligen deras åldriga tempel såsom en klenod, dyrbarare än allt annat. Här hade deras fäder under sekler samlats, och här sov de nu under tempelgolvet sin sista sömn. Intet tempel kunde för dem bliva skönare.

Prosten Thudén hade inga sådana traditioner eller känslor. I stället hade han tydligen något av den Tegnériska tidens nedrivnings- och nybyggnadsepidemi i blodet. Hans intressen voro praktiska, att få ett stort tempel, så att alla skulle få plats att höra Guds ord.

Kvar står nu det "sköna och ljusa tempel", som han i sin krafts dagar drömde om, och ivrade så mycket för. Och nog har Brastadsborna anledning att med tacksamhet tänka tillbaka på, huru vidsynt, praktisk och framåtseende han var. Även om många ville önska, att den gamla kyrkan borde ha fått stå kvar som ett minne från den gamla tiden, ett monument över fädernas gudstjänst.